

pajod. Suuremat tähelepanu väärivad siiski kümnekond hällilaulu. Just vepsa hällilauludes võib täheldada ühisjooni regilauluga. Saadi ka veel mõned ahel- ja muud laulud. Muinasjutulindustusi kogunes seekord 29. Valdavalt on need imemuinasjutud ja naljandid, kuid leidub ka loomajutte jm. Paremad muinasjutuvestjad, keda külakollektiivis üldiselt tuntakse, on olnud aktiivsed traditsioonikandjad. Muudest

rahvajuttudest õnnestus fikseerida veel mõned lood demonlikust surnust. Olulise osa kogutud materjalist moodustavad uskumused ja kombed (u. 50 punkti). Siin on andmeid kalendri- ja perekondlikest tavandest, rahvameditsiinist, mitmesuguseid endeid jne. Rahvaluule lühivorme talletati üle 30, neist suurem osa on vana-sõnad. Peale loetletu leidub korjanduses veel loitse, etnograafilisi kirjeldusi jm.

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1983.3.07>

KRIITIKAT JA BIBLIOGRAAFIAT

ÜHEST VAJALIKUST TEOSEST

H. Arumäe. Võitlus Balti liidu loomise ümber 1919—1925.
Tallinn, «Eesti Raamat», 1983. 176 lk.

Kodanliku Eesti välispoliitikat käsitlev kirjandus on H. Arumäe sulest rikastunud uue ja väärtusliku teosega. Vajadus sellise teose järele on suur ega vaja tõestamist. Ilmus ju eelmisel aastakümnel Eesti NSV-s eesti keeles kõigest kolm selleteemalist uurimust — üks neist 1963. aastal publitseeritud töö kordustruk¹, teine Moskva uurijalt² ja kolmas jällegi H. Arumäelt³. Tagajärjedki pole ennast oodata lasknud. 1980. aastal ilmunud Eesti NSV ajaloo kõrgkooliõpiku 2. köite 76 leheküljest, mis käsitlevad perioodi 1920—40, on välispoliitikast juttu vähem kui 4,5 leheküljel (alla 6%). See on liialt napp kodanlike väärväidete kriitikakski, rääkimata oma positiivsete seisukohtade esitamisest. Naabervabariigi Läti uurijad on selles osas palju kaugemale jõudnud. Piisab, kui mainida, et Läti ja Suurbritannia suhete kohta perioodil 1920—33 on neil tehtud 2 kandidaadi- ja 1 doktoridissertatsioon ning mitu monograafiat (meil see teema alles ootab tegijat). Raamat kodanliku Läti poliitikast Balti liidu asjus aastail 1919—25 ilmus läti keeles juba 1971. aastal.

Kui visandada Esimese ja Teise maailmasõja vahelise perioodi, s. o. kapitalismi üldkriisi esimese etapi rahvusvaheliste suhe-

te ja välispoliitika uurimise ajalugu, siis torkab silma kaks tendentsi. Esiteks: uurimine algab suurriikide välispoliitikast ja omavahelistest suhetest ning liigub järkjärgult väikeriikide välispoliitika, suurriikide-väikeriikide suhete ja väikeriikide omavaheliste suhete poole. Teiseks: esialgu olid ajaloolaste huviobjektiks need probleemid, mis olid seotud ajajärgu alguse või lõpuga; Esimese maailmasõja järgse või Teise maailmasõja eelse perioodiga kui esimesel pilgul sündmusrohkemate ja aktuaalsematega, vahepealsed aastad pälvisid vähem tähelepanu. Kui piirduda üksnes Eesti NSV ajalooteadusega, võib esimese tendentsi näitena tuua H. Arumäe 1966. aastal (muide aastakümne, mil nii siin- kui ka sealpool Läänemerd avaldati suhteliselt rohkesti väikeriikide sõdadevahelist välispoliitikat käsitlevaid teoseid) ilmunud monograafiat «За кулисами Балтийского союза», teist tendentsi kajastab tema eespool juba mainitud 1979. aastal ilmunud raamat.

Ent tagasi H. Arumäe äsjailmunud raamatu juurde. Nagu seniõeldust nähtub, on tegu meie jaoks suhteliselt harukordsel teemal kirjutatud teosega. Ei tahaks siinkohal raisata ruumi selle positiivsete külgede esiletoomisele ega sisu ümberjutustamisele, loomulik, et igauks, kel huvi ja mahti, vajadusest rääkimata, püüab sellega ise tutvuda. Küll aga rõhutaksin, et autor on asjatult tagasihoidlik, kui ta sissejuhatavalt ütleb, et käsitlus «tugineb eeskätt Eesti Vabariigi valitsusasutuste originaaldoku-

¹ *Vihalem, P.* Eesti kodanluse üleminek saksa fašismi teenistusse. Tallinn, 1971.

² *Sipols, V.* Teise maailmasõja eelõhtu. Tallinn, 1978.

³ *Arumäe, H.* Kahe ilma piiril, Tallinn, 1979.

mentidele» (lk. 3) — üsna põhjalikult on kasutamist leidnud ka tollane ajakirjanud, mida on analüüsitav parteipoliitilis-tegi suhtumiste erinevuse poolest. Sellele lisandub sisutihe tekst, hea ja täpne sõnastus, mitmete viimasel ajal Eesti NSV ajaloole alalt ilmunud teostega võrreldes rõõmustav täpsus pärisnimede kirjutamisel.

Kui olla veidi poleemiline, siis ei tahaks nõustuda F. O. Lindley nii kategoorilise nimetamisega «esimeseks Lääne suurriikide esindajaks», kes tõstis päevakorda Balti-Soome-Skandinaavia liidu kava. Publitseeritud dokumentide järgi võib see küll nii näida. Ent Soome poliitikategelase A. Törnngreni mälestuste järgi võis juba näiteks novembris 1917 märgata Antandi huvi niisuguse ühenduse vastu.⁴ F. O. Lindley teadis, mida ta Londonile soovitas. Mis puutub K. R. Pusta poolt 1918. aasta lõpul koostatud Balti liidu loomise projekti, siis on täiesti tõestatav, et see polnud mingi originaal, vaid tehtud kui mitte lääneriikide esindajate otsesel tellimisel, siis vähemalt nende soove tundes. Väga õige on Balti liidu mõtte teket tuletada Balti-Skandinaavia liidu ideest. Suurbritannia huvid sellise ühenduse vastu kulmineerisid 1918. aasta lõpul, mille kohta on küllaldaselt tõendeid nii tollases (Inglise ja Rootsi) ajakirjanduses kui ka publitseeritud dokumentaalmaterjalis. See huvi jahtus üsna aegamööda. Ei maksa unustada, et Läänemere idakalda uute riikide esimesel konverentsil Helsingis jaanuaris 1920 otsustati järgmisele kokkusaamisele Riiga kutsuda ka Skandinaaviamaad (lk. 33). Nii tehtigi, ent viimastele endile oli nende eitav suhtumine kohe selge, mida võib lugeda Rootsi tollase mereministri ja samal aastal välisministriks saanud E. Palmstierna päevikutest.⁵ Sellest hoolimata ei kiirustatud liidukava maha matma. Nagu hiljem autoriteetselt tunnistas kodanliku Eesti tollane välisminister A. Piip, loodetud aastail 1921—22 Balti liitu Läänemere idarannal edaspidi täiendada Skandinaavia riikidega.⁶ Seoses sellega kerkib küsimus: kas poleks olnud otstarbekam retsenseeritava raamatu pealkirjas algusaastaks panna 1918? See oleks

⁴ *Törnngren, A.* Politiska trevare under krigsåren, I. — Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland, CCXLIII. Helsingfors, 1934, lk. 107.

⁵ *Palmstierna, E.* Dagjämning 1920—1921. Politiska dagboksanteckningar. Stockholm, 1956, lk. 29.

⁶ *Piip, A.* Eesti ja Läti. — Akadeemia, 1937, nr. 4, lk. 210.

rõhutanud käsitletava idee esialgset regioonivälisust, pärinevust imperialistlike suurriikide huvideringist.

Märkus on muidugi soovitava iseloomuga ega olegi peamine. Tähtsam on sellest tulenev järeldus, millele tahaksin tähelepanu juhtida — ilmselt on olemas vajadus Läänemere-äärsete väikeriikide välispoliitika kompleksse ja võrdleva uurimise järele. See aitaks paremini mõista mitte ainult nende riikide endi välispoliitikat, vaid ka imperialistlike suurriikide poliitikat nende suhtes. Inglismaa välispoliitika polnud tegelikultes nii hakitud, kui see uurimistulemuste järgi võib paista — üks poliitika Eesti, teine Läti, kolmas Rootsi jaoks jne., vaid regionaalsem. Rootsi kaudu püüti näiteks midagi saavutada Eestis ning ka vastupidi (tõmmata Rootsit 1918. aasta lõpul kaasa Nõukogude-vastasesse interventsiooni, kui piirduda ühe näitega). Niisugune kompleksne ja võrdlev uurimine on seda vajalikum, et võimalused selleks suurenevad Läänemere-äärsete väikeriikide välispoliitikat käsitlevate teoste pideva rohkenemise tõttu.

Viimane omakorda paneb meile samuti teatud kohustusi. Eelnimetatud teoste seas on teistegi maade autorite töid, mis kaudselt või otseselt käsitlevad kodanliku Eesti välispoliitikat. Me ei saa piirduda üksnes kodanliku Eesti ja emigrantidest autorite kontseptsioonide kummutamisega, vaid analüüsi (ja kriitikat) vajavad nendegi autorite teosed. Seda ühest küljest. Teisest küljest — nendes teostes väljendatud seisukohad on küll enamasti kodanlikud, kuid mitte eesti kodanluse omad. Need teosed üksnes ei vaja nõukogude teaduse vastust, vaid — ja tihti rohkemgi — annavad talle tõestusmaterjali. Pealegi ei seisne ajalooteaduse funktsioon mitte ainult vastase väärväidete ümberlukkamisest; poliitiliselt ja ideoloogiliselt sama tähtis (kui mitte tähtsam) on prioriteet — probleemide ja sündmuste esmane tõstatamine ja kirjeldamine.

Naabermaade materjalide põhjal otsustades ei lõppenud muide Läänemere-äärsete kodanlike riikide Nõukogude-vastase koostöö ja liidu loomise plaanid nii järsku, nagu võib jääda mulje retsenseeritavast raamatust. Nõukogude Läti uurijad on Läti ainese alusel sellele ammu tähelepanu juhtinud, seda kinnitavad muudki allikad. Tõsise hoobi niisugustele septsustele tolaeagses situatsioonis andis 1929.—33. aasta ülemaailmne majanduskriis. Ent see on juba omaette probleem.

Kaido JAANSON